MODERNIZAREA SOCIOPOLITICĂ PRIN PRISMA IMPERAIVELOR SIGURANȚEI PERSOANEI ȘI SECURITĂȚII UMANE[1]

SPRINCEAN Serghei,
doctor habilitat în științe politice, conferențiar universitar,
I.P. Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice

COZONAC Renata,
doctorandă,
Școala Doctorală de Științe Sociale și ale Educației,
Universitatea de Stat din Moldova

SOHOȚCHI Tudorița-Sanda,
doctorandă,
Școala Doctorală de Științe Sociale și ale Educației,
Universitatea de Stat din Moldova

CZU: 327.57:316.334.3:502.131.1 **https://doi.org/10.5281/zenodo.7525311**

SUMMARY

In the context of the multidimensional crisis in the world that persists over the last decades, deeply aggravated as a result of the COVID-19 pandemic in the period 2020-2022, and, in the south-eastern European area, as a result of commencement in February 24, 2022 of the last phase of the military invasion of the Russian Federation in Ukraine, the issue of social and political modernization becomes organically related to the field of security in the broadest sense of the notion. Therefore, the multiple security aspects, in the context of which social modernization may be possible, can be more easily studied and analyzed through the prism and with the methodologic support specific to the human security conception.

În contextul crizei multidimensionale de pe mapamond care persistă pe parcursul ultimelor decenii, vădit agravată în rezultatul pandemiei de COVID-19 în perioada 2020-2022, iar în zona sud-est europeană, și în urma declanșării pe 24 februarie 2022 a ultimei faze a invaziei militare a Federației Ruse în Ucraina, problematica modernizării sociale și politice devine organic legată de domeniul securității în cel mai vast sens al noțiunii. Prin urmare, multiplele aspecte securitare, în contextul cărora poate fi posibilă modernizarea socială, se pot mai lesne studia și analiza prin prisma și cu suportul metodologiei specifice concepției securității umane [1, p. 82].

[1] Articolul este elaborat în cadrul proiectului de cercetare: 20.80009.1606.05 *Calitatea actului de justiție și respectarea drepturilor persoanei în Republica Moldova: cercetări interdisciplinare în contextul implementării Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană.*

Un impact determinant pentru configurarea teoretico-metodologică a concepției securității umane a fost exercitat de către Organizația Națiunilor Unite, experții căreia au reușit să sistematizeze materialul teoretic și concepțiile novatoare ale oamenilor de știință, elaborate în perioada căderii Cortinei de fier și reconfigurării realităților geopolitice de la sfârșitul deceniului 9 al sec. XX [2, p. 30]. Este incontestabil faptul importanței cruciale a ONU în elaborarea conceptului de securitate umană, la fel și a conceptelor adiacente acestuia precum drepturile omului sau dezvoltarea umană, promovate de ONU începând încă de la apariția acestei organizații internaționale în perioada imediat postbelică.

La etapa actuală a dezvoltării conceptului, securitatea, prin această prismă, nu mai e considerată o simplă absență a războiului și a violenței într-o anumită regiune sau țară, ci constituie o abordare comprehensivă și complexă, bazându-se pe trei principii fundamentale:

1. Lipsa sau eliberarea de teamă, tratată și ca securitate contra violențelor.
2. Eliberarea de nevoi ce ține de asigurarea cu alimente și hrană a protecției personale, cu îngrijire medicală și securitatea sănătății sau de securitatea locuinței și mediului.
3. Libertatea de a trăi cu demnitate prin promovarea principiilor dezvoltării umane sustenabile și protecția drepturilor omului [3].

Problematica securității umane, cu terminologia specifică acesteia, au fost utilizate pentru prima dată în actele oficiale ale Organizației Națiunilor Unite în anul 1992, și anume în „Agenda pentru Pace: diplomație preventivă, pacificare și menținere a păcii" – un raport în care Secretarul general al ONU la acel moment B. Boutros-Ghali marca necesitatea realizării unei „*abordări integrate asupra securității umane*" în contextul proceselor de pacificare și menținere a păcii în epoca de după finalizarea „războiului rece", cu scopul de a elucida cauzele profunde ale conflictelor de diferit nivel din acea perioadă de pe mapamond și din Europa, cu impact determinant asupra domeniilor economic, social și politic [4].

Concepția securității umane a fost dezvoltată într-un act normativ internațional și în anul 1994, când a fost dat publicității "Raportul asupra dezvoltării umane a Organizaţiei Naţiunilor Unite". Evenimentul în cauză a fost precedat de numeroase dezbateri la sfârșitul anilor 80 – începutul anilor 90 din sec. XX în comunitatea științifică referitor la rolul ființei umane în studiile de securitate, teoria și practica dezvoltării durabile și a drepturilor omului, precum și în cadrul studiilor de pace care au luat amploare după evenimentele internaționale din anii 70 ai sec. XX (criza din Caraibe, războiul din Vietnam, mișcările sociale din Franța și SUA etc.). În acest context, siguranța persoanei devine elementul central al ultimelor elaborări în sfera securității umane, pe care e necesar să se centreze construcția teoretico-aplicativă a dezvoltării umane sustenabile. Astfel, modernizarea sociopolitică de mâine este sortită să se fundamenteze pe valorile securita-

re, pe siguranța persoanei, ținând cont de perspectivele omului și societății de a progresa armonios [5, p. 55].

În acest context, identificăm trei elemente-cheie, organic legate între ele: securitatea umană, drepturile omului și dezvoltarea umană, primul dintre care apare cel mai târziu în circuitul social și academic, cronologic vorbind. Securitatea umană, de fapt, a venit să desăvârșească concepția progresului civilizației umane contemporane, bazată pe bunăstare, toleranță și libertăți individuale [6, p. 480]. Constatăm că securitatea umană tinde să cuprindă celelalte două noțiuni din această triadă conceptual-metodologică, transformându-le decisiv, în conformitate cu prioritatea siguranței și sustenabilității eforturilor de realizare a progresului. Astfel că, toate cele trei elemente: securitatea umană, drepturile omului și dezvoltarea umană devin parte a unei concepții unice a dezvoltării sigure și libere [7, p. 375]. În aceeași ordine de idei, fostul Secretar General al ONU K. Annan s-a pronunțat că nu ne vom putea bucura de securitate fără dezvoltare, nu ne vom putea bucura de dezvoltare fără securitate, şi nici de una dintre ele fără respect pentru drepturile omului [8]. Cu alte cuvinte, triumviratul celor 3 concepte reprezintă cheia succesului strategiei progresului și bunăstării umanității la scară globală. Totodată, este important de remarcat că concepția securității umane nu diminuează din actualitatea securității statului.

Procesul de modernizare și ajustare la imperativele timpului a sistemului internațional și național al securității este unul continuu și necesită permanent noi idei și propuneri de îmbunătățire și de eficientizare, deoarece în perioada contemporană asigurarea securității umane a devenit o preocupare complexă și multidimensională, încorporând astfel de componente precum securitatea personală, de mediu, a sănătății, alimentară, a comunității, securitatea politică și economică [9, p. 275]. Sistemul de asigurare a securității, atât la scară internațională, cât și la cea națională, a necesitat mari ajustări după finalizarea „războiului rece" în anii '90 ai secolului trecut, așa încât la etapa contemporană concepția securității umane vine să substituie pe cea a securității naționale bazată pe forță militară, promovând persoana umană cu interesele sale specifice, ca element central în sistemul de asigurare a securității, înlocuind în această postură statul și interesele naționale care se transformă din element central al sistemului securitar în perioada „războiului rece", într-un mecanism de bază pentru promovarea securității umane. În acest context, devine extrem de importantă identificarea unor noi valențe metodologice și aspecte istorico-evolutive ale concepției securității umane [10, p. 64].

Actuala criză globală pluridimensională, amplificată și aprofundată de efectele nefaste ale pandemiei de COVID-19, în care se găsește omenirea la etapa contemporană de dezvoltare, şi posibilele rezultate dezastruoase ale acesteia atât pentru nivelul de trai al omului, calitatea vieții sale individuale, demnitatea sa, cât şi pentru viitorul civilizaţiei umane pe Terra în cel mai global sens, încep să lase o amprentă tot mai vizibilă şi substanţială asupra tuturor sferelor

vieţii şi activităţii umane prin conştientizarea de către tot mai mulţi factori de decizie, de către formatorii opiniei publice şi liderii sociopolitici, a amplorii progresive galopante a pericolelor şi ameninţărilor totale la adresa omenirii și a persoanei umane, idee fundamentată şi argumentată de tot mai numeroşi savanţi de talie mondială.

Această criză globală care impune actualmente societăţii un anume mod de manifestare şi comportament, specific situaţiilor de urgenţă, caracterizat uneori prin panică, prin decizii strategice dezechilibrate, posedă un caracter polidimensional şi include astfel de aspecte precum criza domeniului economic: energetic, financiar, comercial, monetar etc.; a domeniului ecologic şi a biosferei, a mediului ambiant, a sferei politicului: a guvernării sociale, a reprezentării democratice a cetăţeanului în actul decizional-politic, a funcţionării instituţiilor politice; a domeniului relaţiilor interumane, sociale şi interstatale: conflicte violente, revoluţii şi răsturnări frecvente ale elitelor conducătoare, războaie şi conflagraţii militare regionale cu implicarea principalelor forțe politice, economice şi militare de pe mapamond etc. [11, p. 7]

Problematica crizei globale a constituit un subiect pe larg abordat în literatura de specialitate, în contextul activităţii numeroaselor think-tank–uri şi organizaţii specializate în monitorizarea diverselor aspecte ale ei, precum este Clubul de la Roma care, prin activitatea sa prodigioasă şi impactul enorm asupra elitelor politice conducătoare, dar şi asupra opiniei publice şi comunităţii academice, a devenit obiect de cercetare [12, p. 93]. Inclusiv mari filosofi, savanţi şi gânditori ai timpului s-au preocupat de problematica crizei şi au încercat să identifice cele mai sensibile momente şi cauzele care duc la agravarea situaţiei în continuare. Edmund Husserl, de exemplu, încă în perioada interbelică tratează problema crizei ca provenind din sfera spiritualităţii şi moralităţii omului, a ştiinţei contemporane, aflate în criză profundă din cauza incapacităţii sale structurale de a face faţă la avalanşa de probleme globale care invadează conştientul uman, generând crize şi în alte sfere ale vieţii sociale [13, p. 69].

În această situaţie a crizei continue, societatea contemporană devine tot mai mult una în care predomină riscul. Potrivit sociologului german U. Beck, modernizarea inevitabil va duce către o desfiinţare a civilizaţiei contemporane, care va da naştere unei societăţi de risc, dominată de diverse pericole şi ameninţări, dintre care cele civilizaţionale şi cele tehnologice se deosebesc printr-o violenţă deosebită [14, p. 103].

Semnificația noțiunii de securitate devine organic legată de concepția raţiunii de stat care vizează asigurarea funcţionării şi integrităţii organismului statului. În acest sens, conceptul de securitate a fost mereu perceput în context comunitar, iar securitatea națională a devenit o sintagmă consacrată în studiile despre pace și război. Așa încât P. Hartland-Thunberg conchidea în studiul său „National economic security: interdependence and vulnerability”, publicat în 1982, că securi-

tatea reprezintă capacitatea unei naţiuni de a promova cu succes interesele sale naţionale. [15, p. 48].

Conceptualizarea noțiunii de securitate, din perspectiva cercetărilor științifice contemporane a fost realizată din multiple perspective, aparținând unor școli și direcții bine cristalizate și argumentate factologic în ultimele două secole. Școala tradițional-realistă, cea liberal-idealistă, behavioristă, constructivistă și altele au determinat evoluția conceptului de securitate de la stadiul de caracteristică a puterii de stat în relația cu alte entități statale pe arena internațională (în accepție tradiționalistă) la stadiul de stare sinergetică specifică tuturor tipurilor de sisteme: tehnice, sociale și biologice (în accepție postneclasică), însemnând un echilibru, armonizare și prosperare, mai ales, la nivel individual al personalității umane ca măsură a lucrurilor și element de referință pentru toate tipurile de sisteme [16, p. 11].

Conceptul securității umane indică asupra unor finalități ultime bine definite, ale eforturilor de asigurare a securității ce se reduc, în mare parte, la edificarea bunăstării ființei umane [17, p. 151]. Dacă din perspectivă realistă, motivația morală în procesul de asigurare a securității se consideră a fi rațiunea de stat: „raison d'etat", atunci în cadrul concepției securității umane imperativul moral devine rațiunea de a exista - „raison d'etre" [18, p. 20]. Aceste teoretizări ale corelației dintre securitatea umană și morală, fără dubii, sunt foarte valoroase în vederea dezvoltării conceptuale a termenului.

Securitatea umană încă urmează a fi completată cu conținut, din simplul motiv că abordarea dată nu este suficient de bine și uniform înțeleasă, atât de cercetători, cât și de politicieni sau militari [19, p. 169]. Se realizează o abordare teoretică de definire și dezvoltare a conceptelor de bază ale teoriei securității umane cum ar fi riscurile, amenințările și vulnerabilitățile care au valențe atât teoretice, cât și aplicative în domeniul securității umane și asigurării siguranței persoanei [20, p. 90].

Cu toate acestea, în plan internațional, securitatea este conceptualizată ca lipsă a atentatelor la suveranitatea statelor și mai apoi ca asigurare a necesităților persoanei [21, p. 155]. Cu alte cuvinte, fiind larg folosită concepția realistă asupra securității în plan internațional, devine necesară o coagulare a comunității internaționale, o amplificare a încrederii reciproce dintre comunitățile locale, bazate pe o raționalizare a proceselor de securizare, pentru o mai sustenabilă promovare și implementare a concepției securității umane.

Criza globală multidimensională dictează și configurează agenda de securitate, iar aspectele morale contradictorii fac parte din totalul efectelor, dar și al cauzelor crizei globale. Procesul globalizării și impactul său benefic asupra conceptualizării comune a securității din perspectiva valorilor civilizaționale similare reprezintă subiectul des abordat de mai mulți autori și savanți contemporani [22, p. 107]. Însă globalizarea nu are numai efecte benefice și beneficii nete,

inclusiv în raport cu promovarea securității umane, aducând un anumit prejudiciu felului social unic de existență și spiritualitate al comunităților mici, care se simt amenințate de globalizare, care, la rândul său, se poate transforma într-un pericol pentru securitatea umană [23, p. 129]. De exemplu, D. Roberts intervine în disputa academică cu referință la securitatea umană prin sublinierea aspectelor biopolitice în contextul necesității edificării unui guvern internațional global pe seamă căruia poate fi pusă sarcina promovării normative a securității umane [24, p. 87]. Aceasta reprezintă o abordare ingenioasă din perspectiva accentuării factorului biologic ca fiind unul fundamental în procesul de conceptualizare a securității umane, la fel și factorul etic fiind unul firesc naturii umane, fără de care nu poate fi concepută apropierea constructivă, neconflictuală și nonviolentă dintre culturi și civilizații în epoca globalizării [25, p. 28].

Respectarea libertății individuale și a siguranței personale, determinată și promovată prin norme constituționale, tot mai funcționale și armonios integrate în evoluția societăților democratice, prefigurează în cadrul procesului de asigurare a securității umane o necesitate tot mai acută de modernizare prin ajustarea la o serie de rigori metodologice și procedurale specifice societăților marcate de o vigilență sporită în contextul unor riscuri securitare iminente.

Securitatea umană şi cea statală sunt complementare. Dacă securitatea statului este, prin definiţie, axată pe siguranţa teritorială sau, după caz, şi pe cea economică, securitatea umană deţine o arie largă, acoperind toată sfera bunăstării indivizilor şi a societăţii, nu doar a teritoriilor din interiorul graniţelor. În cazul securităţii tradiţionale, rolul esenţial îl avea statul, pe când în cazul securităţii umane, rolul central îl are chiar individul sau societatea din care acesta face parte. Importanța analizei conceptului de securitate umană este determinată și de legătura acestuia cu dezvoltarea umană şi protecția drepturilor omului. În acest sens securitatea umană nu poate fi realizată fără asigurarea respectării drepturilor universale ale omului, iar pentru asigurarea drepturilor omului este necesară asigurarea dezvoltării societăţii şi individului, ca acesta să înţeleagă importanţa lor. Securitatea umană include conceptele de dezvoltare umană și protecția drepturilor omului, creând un tot unitar.

Scopul fundamental al conceptului de securitate umană este de a se ridica deasupra limitelor impuse de abordările tradiționale asupra fenomenului de securitate. Astfel noile accepțiuni ale securității umane caută să atingă un nivel superior de înțelegere a noțiunii de securitate dincolo de sensul militar tradițional al acesteia. Conceptul de securitate fiind perzentat într-un cadru multidimensional ce include securitatea economică, alimentară, a sănătăţii, a mediului, securitatea personală, politică, a comunităţii etc.

În consecință, securitatea umană, fiind preocuparea centrală în cadrul tematicii complexe şi pluridimensionale a asigurăii siguranței persoanei, capătă noi aspecte în contextul abordării securitologice a edificării unei societăţi bazate pe

cunoaștere, a unei societăţi renovate moral, refondate pe principii noosferice. Amenințările și pericolele la adresa securităţii umane, în fapt, vizează în principal substratul biologic al omului, dar se răsfrâng și la alte diverse laturi ale vieţii umane. Aceste amenințări și riscuri pentru securitatea umană au repercusiuni grave asupra unui şir de aspecte vitale pentru personalitatea omului, având un impact bio-cultural major asupra securizării dezvoltării umane sustenabile și durabile.

Modernizarea socială și politică, ca și asigurarea bunăstării sociale sunt posibile doar în condițiile când se respectă primordialitatea intereselor individului uman în faţa intereselor societăţii în general, ceea ce corespunde în mod prioritar, cu configuraţia domeniilor securitar și politic de mâine, strâns legat de nivelul personal al adoptării deciziilor cu extensie largă în sfera politicului, precum şi de conceptul de autonomie atât individuală cât şi colectivă. Interesele individuale, protecţia persoanei şi interesul public pentru bunăstarea fiecărei fiinţe umane se înscrie perfect în cercul de preocupări, specific direcţiei umaniste în ştiinţele sociale şi practica sociopolitică. Cu toate acestea, preocuparea pentru edificarea unei bunăstări sociale ca tendință universală în societatea postmodernă, încearcă să extrapoleze specificul şi calităţile umane, conferindu-le şi înnobilând cu ele alte fiinţe din natură şi univers, chiar şi elemente ale naturii ne-vii uneori, dar care sunt considerate a avea o importanţă vitală pentru om, pentru mediul său de viaţă.

BIBLIOGRAFIE

1. Sprincean S. *Securitatea umană și bioetica. Monografie*. Chișinău: F.E.P. ”Tipografia Centrală”. 2017, 304 p.
2. Sprincean S. *Imperativele securitare ale societății contemporane*. În: Perspectivele şi Problemele Integrării în Spaţiul European al Cercetării şi Educaţiei. Vol. VI, Partea 1, 6 iunie 2019, Cahul: Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu”, 2019, p. 29-33.
3. *Human security in theory and practice*. An overview of the human security concept and the United Nations Trust Fund for Human Security. New York, USA: Human Security Unit. United Nations. 2009. http://www.un.org/humansecurity/sites/www.un.org.humansecurity/files/human_security_in_theory_and_practice_english.pdf. (Vizitat 28.05.2022).
4. *An Agenda for Peace: Preventive Diplomacy, Peacemaking and Peacekeeping* http://graduateinstitute.ch/files/live/sites/iheid/files/shared/Winter/protected/Boutros%20Boutros%20Ghali%20Agenda%20for%20Peace.pdf. (Vizitat 29.05.2022).
5. Sprincean S., Mitrofanov Gh. *Impactul asigurării securității globale asupra modernizării sociopolitice a Republicii Moldova.* În: MOLDOSCOPIE. Publicaţie periodică ştiinţifico-practică. [Chişinău]. Anul 25 (2021), nr. 1 (92), p. 54-59.

6. Sprincean S. *Politica securității umane în Republica Moldova în contextul provocărilor şi oportunităților mediului regional de securitate*. În: Dezvoltarea cadrului juridic al Republicii Moldova în contextul necesităților de securitate și asigurare a parcursului european. / red. șt. Valeriu Cușnir. Chișinău: Institutul de Cercetări Juridice, Politice şi Sociologice (F.E.-P. "Tipografia Centrală"). 2019. Subcap. 5.2., p. 477-497.
7. Sprincean S. *Noi riscuri și amenințări la adresa siguranței persoanei în epoca intensificării biopericolelor globale*. În: Ştiinţa în nordul Republicii Moldova: probleme, realizări, perspective. Conferința științifică națională cu participare internațională**.** Ediția a 4-a, 26-27 iunie 2020 / colegiul redacţional: Valeriu Capcelea (coordonator) [et al.]. Bălţi: Tipogr. „Indigou Color", 2020, p. 372-378.
8. Annan K. *In Larger Freedom: Toward Development, Security and Human Rights for All*. United Nations. A/59/2005, 2005. http://www.un.org/largerfreedom/contents.htm (Vizitat 20.06.2022).
9. Sprincean S. *Filosofia supraviețuirii: repere și perspective*. În: Revista de Filozofie, Sociologie şi Ştiinţe Politice. 2019, nr. 3 (181), p. 274- 277.
10. Sprincean S. *Asigurarea securității umane în condițiile globalizării.* În: Statul şi dreptul între tradiţie şi modernitate: Materialele Conferinţei ştiinţifice naţionale cu participare internaţională: In honorem prof. univ. dr. hab. Om Emerit Elena Aramă / coord.: Rodica Ciobanu; col. de red.: Andrei Negru [et al.]. Chișinău: Cartea Juridică, 2019, p. 62-70.
11. Sprincean S. *Unele stringenţe şi imperative în studiile contemporane de securitate*. În: Dezvoltarea cadrului juridic al Republicii Moldova în contextul necesităţilor de securitate şi asigurare a parcursului european. Partea a III. / RM în contextul provocărilor interne şi externe la adresa securităţii naţionale / ICJPS. Cap. 1. Chișinău: Tipografia Centrală, 2019, p. 5-20.
12. King A., Schneider B. *Prima revoluţie globală. O strategie pentru supravieţuirea lumii*. Un raport al Consiliului Clubului de la Roma. Bucureşti: Editura Tehnică, 1993, 208 p.
13. Husserl Ed. *Criza umanităţii europene şi filosofia*. Bucureşti: Paideia, 2003, 153 p.
14. Бек У. *Общество риска. На пути к другому модерну*. / Пер. с нем. В. Седельника и Н. Федоровой; Москва: Прогресс-Традиция, 2000. 384 p.
15. Hartland-Thunberg P. *National economic security: interdependence and vulnerability*. In: National economic security: perceptions, threats and policies. Frans Alphons Maria Alting von Geusau & Jacques Pelkmans (Eds.). Tilburg: John F. Kennedy Inst. 1982, p. 47-61.
16. Sprincean S. *Contribuții ale concepției securității umane la fortificarea*

spațiului european de securitate. În: Materialele Conferinței științifico-practice internaționale „Spaţiul european de securitate: provocări, oportunităţi, perspective de integrare". 11 octombrie 2019, Chișinău. Chișinău: Tipografia "PrintCaro", 2019, p. 9-20.
17. Sprincean S. *Cultura securitară ca fundament al bunăstării societăţii*. În: Studiul artelor şi culturologie: istorie, teorie, practică. 2019, nr. 2 (35), p. 148-153.
18. Shahrbanou T., Anuradha M. Ch. *Human security. Concepts and implications*. London, New York: Routledge. 2007. 272 p.
19. Спринчан С. *Корреляции и соотношения в контексте процесса обеспечения безопасности человека*. В: Другой. Ближний и Дальний: Материалы международной заочной этико-политологической конференции, 15 октября 2017 г. / Отв. ред. Р. Г. Апресян, Ереван: Издательство Ереванского государственного университета, 2017, p. 168-173.
20. Sprincean S. *Democratizarea şi securitatea umană în condiţiile agravării problemelor globale*. În: Statul, securitatea şi drepturile omului în condiţiile societăţii informaţionale. Conferinţă ştiinţifico-practică internaţională. 12-13 decembrie 2019. Chişinău: Tipografia «Artpoligraf», 2020, p. 89-100.
21. Weinert M.S. *From State Security to Human Security*. In: The Ashgate Research Companion to Ethics and International Relations / Patrick Hayden (ed.). Farnham: Ashgate, 2009, p. 151-165.
22. Sprincean S. *Insecuritatea umană în contextul securității naționale: oportunități de evaluare*. În: Riscuri și amenințări la adresa securității naționale: tehnici de analiză și evaluare. Ghid metodologic. / coord. N. Albu, V. Varzari, S. Sprincean. Subcap. 3.5. Chișinău: Tipografia Centrală, 2019, p. 105-114.
23. Sprincean S. *Provocări la adresa securităţii umane în condiţiile globalizării.* În: Mediul strategic de securitate: tendințe și provocări. Materiale conferinței științifice internaţionale. 18 mai 2017. / Red. șt. R. Grosu. Chișinău: Academia Militară a Forţelor Armate „Alexandru cel Bun". 2018, p. 128-135.
24. Roberts D. *Global governance and biopolitics. Regulating human security*. London, New York: Zed Books, 2010. 195 p.
25. Sprincean S. *Dimensiuni biopolitice ale securităţii umane*. Chișinău: Biotehdesign. 2018. p. 90